

De organisatie van de gezondheidszorg in het Arrondissement van Breda gedurende de franse overheersing, 1811 - 1813

door

J. VAN HAASTER

Nog voor het Koninkrijk Holland op 9 juli 1810 bij het Franse keizerrijk werd ingelijfd ondertekende koning Lodewijk op 16 maart 1810 een verdrag met zijn broer waarbij onder meer Noord-Brabant ten westen van de Donge aan Frankrijk kwam en werd ingedeeld bij het Departement van de Twee Nethen. Na een tussentijdse wijziging werden bij decreet van 18 oktober 1810 de Departementen van de Monden van de Rijn en de Monden van de Schelde van Holland afgescheiden en werd het arrondissement van Breda definitief toegevoegd aan het Departement der Twee Nethen.

Op „19 ventôse an XI” (9 maart 1803) werd in Frankrijk de wet „relative à l'exercice de la Médecine” uitgevaardigd. Artikel XXIV van deze wet bepaalde, dat „docteurs” en officieren van gezondheid hun diploma's bij de griffie van het „Tribunal de première instance” moesten laten registreren. Onder „docteurs” werden verstaan „docteurs en médecine ou en chirurgie”. Voor de apothekers gold hetzelfde vide art. XXII van de wet „contenant (1') Organisation des Ecoles de pharmacie” van „21 germinal an XI” (10 april 1803).

Bij decreet van 8 november 1810 werd een aantal franse wetten, waaronder de bovengenoemde, per 1 januari 1811 voor deze gebieden van toepassing verklaard.

Vanaf september 1811 tot en met augustus 1813 hebben precies honderd personen requesten ingediend bij de griffie van het Tribunaal te Breda met verzoek hun diploma's in te schrijven.¹

De ingediende verzoeken werden alle zonder meer gehonoreerd op één aanvraag na: die van Johannes Jacobus Kleijne. Kleijne was namelijk zijn diploma kwijt geraakt en hij wendde zich dus terzake tot de burgemeester. Deze verklaarde dat Kleijne op 5 augustus 1783 was aangesteld tot scherpreechter van de hoge jurisdictie van Stad en Lande van Breda. De toenmalige magistraat der stad had hem echter toegestaan zijn beroep van chirurgijn te blijven uitoefenen, hetgeen hij zonder onderbreken en tot volle tevredenheid van de autoriteiten had gedaan.

Op 10 december 1811 stelde het Tribunaal hem derhalve conform art. XXII van de hierboven geciteerde wet in de gelegenheid de bewijzen van het gestelde over te leggen. Zulks kon geschieden aan de hand van een vroeger document waarop zijn naam als chirurgijn voorkwam. Was hij daartoe niet in staat dan was een mondelinge verklaring voor het Tribunaal van drie medicinae doctores of chirurgijns voldoende.² Tot het eerste was Kleijne niet in staat terwijl het afleggen van een verklaring door medici en chirurgijns een „obstacle invincible” vormde gezien „les fonctions qu’il a cumulées avec sa profession de chirurgien”. Kleijne voegde hier in zijn tweede request heel subtiel aan toe, dat deze weigering wel eens verband kon houden met het feit, dat een erkenning van zijn beroep als chirurgijn „le mettroit en concurrence avec eux”. Analooq aan overeenkomstige gevallen elders legde hij daarom twee verklaringen over. De eerste was getekend door burgemeester Damisse,³ Jean Etienne Verspijck⁴ en Jean Louis Trip⁵ en gedagtekend 28 december 1811. De tweede was afkomstig van de onder-prefect⁶ en gedateerd op 14 januari 1812. Dit was kennelijk ruimschoots voldoende en Jean Jacques werd 15 januari 1812 in het register van chirurgijns opgenomen.⁷

Wij hebben deze geregistreerden - medici, officieren van gezondheid, chirurgijns en accoucheurs, apothekers en vroedvrouwen - alfabetisch naar gemeente gerangschikt. Op de hierna volgende lijst eerst een kleine toelichting.

De requestranten werden ingeschreven onder franse voornamen. Om voor de hand liggende redenen hebben wij deze niet vertaald. De juiste Nederlandse voornamen werden alleen gebruikt indien die uit andere bronnen bekend waren. Achter de naam is vermeld waar en wanneer het

desbetreffende diploma werd verstrekt. De gebruikte afkortingen zijn:

Leiden, Leuven, Duisburg, Straatsburg: de medische faculteit van de universiteit van - - - ;

's-Hertogenbosch: Commission de Médecine du Département du Brabant séant à Bois-le-Duc.

Deze universiteiten leverden ons geen problemen op, behalve in het geval van de medicus uit Zundert die opgaf te zijn gepromoveerd aan de „Université de la Reine de Hollande”. Dit bleek echter als volgt in elkaar te zitten.

Op 12 januari 1807 was een met buskruit geladen schip op het Rapenburg in Leiden de lucht in gevlogen. Koning Lodewijk bood waar mogelijk hulp en greep de gelegenheid aan om de universiteit te vereren met de titel van Koninklijke Universiteit van Holland. De volgens het Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae op 22 januari 1807 gepromoveerde Carolus Guilielmus Heijlen vertaalde dit in zijn request vrijelijk met „Université de la Reine de Hollande”.⁸

Met de „Commission de Médecine” werd de „Departementale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt voor het departement Brabant” bedoeld. Deze commissie was ontstaan op grond van de verordening van het Staatsbewind van 20 maart 1804, aangevuld met additionele artikelen door die van 7 maart 1806. Zij verving de o.a. voor het Departement van de Dommel bestaande Departementale Commissie van Geneeskundig Bestuur, tot welker oprichting op 3 januari 1801 door het uitvoerend bewind was besloten. De laatstgenoemde commissie had o.a. tot taak alle personen die zich als heel- en vroedmeester, apotheker of vroedvrouw wilden vestigen, te „examineeren en te promoveeren”.⁹

Om een beeld te geven van de bevolking werd achter de gemeentenaam het aantal inwoners per 1 januari 1815 vermeld. De lijst is opge maakt aan de hand van de gegevens van de processen verbaal. Deze wijken soms af van die vermeld in het register. Hoewel wij van mening zijn dat deze laatste niet juist zijn hebben wij deze toch *pour acquit de conscience* tussen haakjes vermeld.¹⁰

LIJST van personen die zich ingevolge ordonnantie van de President van het „Tribunal de première instance” van Breda ter griffie lieten registreren als zijnde werkzaam in de gezondheidszorg in het Arrondissement van Breda.

- ALPHEN EN RIEL (1.443).
Christoffel Bosman, chirurgijn; certificaat van drie chirurgijns uit Breda, 7 november 1792.
Anne Dillesse, vroedvrouw; certificaat van H. J. van Mens en J. F. Wijnen, accoucheurs uit Breda, 12 juli 1803.
- BAARLE-NASSAU (1.705).
Dimpna Cornelia Immens, echtgenote van C. Brokx, vroedvrouw; certificaat van A. van Ghert, medicus, Alphen, 3 maart 1778.
- BERGEN OP ZOOM (5.661).
Leonardus Molenschot, medicus; Leiden, 8 november 1788.
Pierre Morgen, medicus; Leiden, 18 februari 1802.
Henricus Verduin, chirurgijn en accoucheur; magistraat van Bergen op Zoom, 20 juli 1792.
Jean François Ackermans, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch, 30 mei 1810.
Jean Simon Fruijt, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch, 29 maart 1809.
A. S. van Hall, apotheker; 's-Hertogenbosch, 12 juni 1807.
W. P. Kamphuis, apotheker; 's-Hertogenbosch, 12 juni 1807.
Jean Joseph Verlinden, apotheker; 's-Hertogenbosch, 30 november 1808.
- BREDA (8.999).
Franciscus Hermus, medicus; Leiden, 4 augustus 1804.
Henricus Ferdinandus Ingen Housz, medicus; Leiden, 26 september 1793.
Wilhelmus de Groot, medicus; Leuven, 12 augustus 1777.
Guillaume François van Kakerken, medicus; Leiden, 11 juni 1806.
Jacques Kerstens, medicus; Leuven, 10 januari 1785 (U 224: 1775).
Pierre A. Plancken, medicus; Leiden, 3 juni 1802; chirurgijn en

- accoucheur; 's-Hertogenbosch, 10 mei 1808.
- Magloire Bancel, medicus; Straatsburg, 20 (U 224: 25) januari 1806.
Chirurgijn van het Militair Hospitaal te Breda.
- H. J. van Mens, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch,
3 januari 1809.
- Pierre J. Gommers, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch,
10 mei 1809.
- Johannes Jacobus Kleijne, chirurgijn; attesten van de onderprefect en
van de burgemeester van Breda van resp. 14 januari 1812 en
28 december 1811 waaruit blijkt, dat hij „l'art de la chirurgie”
sinds 1783 uitoefent.
- Arnould Vermeer, chirurgijn; „Chefs de la Corporation de Chirurgie
à Amsterdam”, 9 september 1763.
- Frederik van de Wel(1), apotheker; 's-Hertogenbosch,
10 september 1808.
- Egide Frédéric van de Goorbergh, apotheker; 's-Hertogenbosch,
20 maart 1804 (U 224: 12 juni 1807).
- Henri Joseph van de Goorbergh, apotheker; 's-Hertogenbosch,
29 maart 1810.
- Jacques Jaspers, apotheker; 's-Hertogenbosch, 3 december 1806.
- A. J. Ingen Housz, apotheker; 's-Hertogenbosch, 3 december 1806.
- De weduwe van L. Ingen Housz, apotheker; 's-Hertogenbosch,
3 december 1806, toestemming om de apotheek van wijlen haar
echtgenoot met een „garçon maître apothicaire” voort te zetten.
- Catharina Raadgever, echtgenote van Adrien van Poelje, vroedvrouw;
's-Hertogenbosch, 2 maart 1809.
- Adrienne Coomans, vroedvrouw; 's-Hertogenbosch, 24 december 1806.
- CHAAM (974).
niemand.
- DINTELOORD EN PRINSLAND, 1.566).
niemand.
- ETTEN EN LEUR (4.216).
Thomas François Tielens, medicus in Leur; Leiden,
13 september 1809.

- Henri van Kuijk, chirurgijn in Leur; 's-Hertogenbosch,
9 februari 1807.
- Joanne Boons, echtgenote van Henri Ploeg, vroedvrouw in Etten;
municipaliteit van Etten, 19 september 1796 (U 224: 1786).
- FIJNAART EN HEININGEN (1.738).
Rumoldus Joseph Verlinden, medicus; Leuven, 1 juli 1783.
Chirurgijn en accoucheur.
A. Hoogenwerff, chirurgijn; 's-Hertogenbosch, 1 oktober 1809.
- GEERTRUIDENBERG (1.342).
Adriaen van den Houten, medicus; Leiden, 24 maart 1804.
Angeline Driehuijsen, vroedvrouw; magistraat van Geertruidenberg,
12 november 1793.
- GILZE EN RIJEN (2.035).
Chrétien Janssens, medicus; Leuven, 27 januari 1797.
Marin Mol, chirurgijn; Schout en schepenen van Gilze en Rijen,
24 september 1788.
- GINNEKEN EN BAVEL (2.538).
Jean Gérard Bosmans, medicus; Leiden, 13 december 1811.
Jean Henri Baptiste Maassen, chirurgijn; College van Chirurgijns te
Enkhuizen, 7 maart 1791.
Hendrina van Unnik, echtgenote van Mathieu van Wijk, vroedvrouw;
municipaliteit van Ginneken, 11 januari 1798 (U 224: 10 mei
1811).
- HALSTEREN (1.555).
Jean François Herman van Haesendonk, officier van gezondheid;
„Jury médicale du Departement de la Dyle”, 22 juli 1806.
- HOEVEN EN ST. MAARTENSPOLDER (1.285).
Adrien van den Berghe, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch,
12 juni 1807.
- HUIJBERGEN (498).
niemand.

- KLUNDERT (1.767).
 Jean Henri Schultze, medicus; Duisburg, 6 juli 1803.
 Johannes Dupree, chirurgijn; „Commissaire des Etablissements des Colonies à Rotterdam”, 7 mei 1811.
 Corneille van der Heijde, chirurgijn; De Sault, chef chirurgijn van het „Grand Hospice d’Humanité”, vroeger „Hôtel Dieu de Paris”, 30 germinal an III (19 april 1795).
 Marie Josine Domswijk, echtgenote van Gerard Jansen, vroedvrouw; Van de Laar, arts, ’s-Gravenhage, 27 mei 1785.
- MADE EN DRIMMELEN (1.147).
 Jean Henri de Zoete, chirurgijn en accoucheur; „Commission départementale de Santé dans le Département des Bouches de la Meuse”, 20 september 1811.
- OOSTERHOUT (6.315).
 Julien Jean Hofman, chirurgijn en accoucheur; ’s-Hertogenbosch, 5 december 1806 (U 224: 1811).
 Joseph van Sanen, chirurgijn en accoucheur; ’s-Hertogenbosch, 1 oktober 1809.
 Jean de Lauwer, apotheker; ’s-Hertogenbosch, 30 november 1808.
- OSSENDRECHT (973).
 niemand.
- OUDENBOSCH (2.145).
 Wilhelmus van Loon, medicus; Leiden, 29 juni 1801.
 François Alexandre Maas, medicus; Leuven, 20 april 1796.
 Johannes Baptiste de Marée, chirurgijn en accoucheur; ’s-Hertogenbosch, 15 december 1806 en 12 juni 1807.
 Matthieu Hoveijn, chirurgijn; ’s-Hertogenbosch, 29 november 1806.
 A. J. Melort, chirurgijn en accoucheur; ’s-Hertogenbosch, 29 november 1806.
- OUD- EN NIEUW-GASTEL (2.296).
 Corneille Pruijboom, medicus in Oud-Gastel; Leiden, 29 juni 1801.
 Jean Baptiste Droomans, medicus in Gastel; Leiden, 2 september 1777.

- Abraham van den Berghe, chirurgijn en accoucheur in Gastel;
's-Hertogenbosch, 9 maart 1801.
- Johanna van Aken, vroedvrouw in Gastel; 's-Hertogenbosch,
12 juni 1807 (U 224: 1808).
- PRINCENHAGE (4.066).
Antoine Jean de Cottignie, medicus; Leiden, 15 juni 1811.
Gerard Luijsterburg, chirurgijn; J. Martens en A. C. de Beer, chefs
van de Corporatie van Chirurgijns in Amsterdam, 9 maart 1790.
Arnould Bosmans, chirurgijn en accoucheur; certificaat van twee chi-
rurgijns uit Breda, 10 augustus 1796, en een tweede certificaat,
eveneens van twee chirurgijns uit Breda, 16 december 1800.
Catharina van Rees, echtgenote van Guillaume Burhout, vroedvrouw;
Schout en schepenen van Princenhage, 16 december 1780.
Marie Catherine Goetstouwers, echtgenote van Arnould Bosmans,
vroedvrouw; H. J. van Mens en J. F. Wijnen, chirurgijns in
Breda, 6 maart 1801.
- PUTTE (393).
niemand.
- ROOSENDAAL EN NISPEN (4.874).
Ferdinand Albert Beels, medicus; Leiden, 29 december 1800.
Theodorus Nicolaas Beels, medicus; Leiden, 6 juli 1798.
Jacques Frédéric Snoekx, medicus; Leiden, 18 mei 1768.
C. C. Kruger, chirurgijn; Ingen Housz, medicus, Van Mens en Marres,
chirurgijns in Breda, 28 mei 1799.
R. van Hilst, chirurgijn; Van Ghert, medicus, 8 december 1779.
Theodore Hollanders, chirurgijn; 's-Hertogenbosch, 1 maart 1809.
Godefroi André Raaijmakers, chirurgijn en officier van gezondheid;
„Jury médical du Département de Jemappes à Mons”,
5 maart 1811.
- RUCPHEN, SPRUNDEL EN VORENSEINDE (2.316).
Gommare Huijgens, chirurgijn in Sprundel; 's-Hertogenbosch,
7 september 1808.

- RIJSBERGEN (1.226).
Pierre Joseph Verbuecken, chirurgijn en accoucheur;
's-Hertogenbosch, 1 oktober 1809.
- STANDDAARBUITEN (772).
niemand.
- STEENBERGEN EN KRUISLAND (4.184).
A. J. Allebes, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch,
14 oktober 1809 (U 224: 1811).
- TERHEIJDEN EN WAGENBERG (1.995).
Jean Bartholomé Sauter, medicus in Wagenberg; Duisburg,
6 juli 1801.
Anselme Segers, medicus in Terheijden; Leuven, 12 augustus 1777.
Jean Baddé, chirurgijn en accoucheur in Terheijden;
's-Hertogenbosch, 11 mei 1807.
- TETERINGEN (991).
niemand.
- VOSSEMEER, OUD- EN NIEUW (741).
Daniel Josephus Begoden, medicus; Leuven, 31 augustus 1791.
Guillaume d'Oodemont, chirurgijn; municipaliteit van Oud- en Nieuw-
Vossemeer, 20 juli 1804, en een certificaat van de luitenant-
kolonel der artillerie, G. J. Sloet, Zutphen, 4 augustus 1795.
Catharina Slager, vroedvrouw; magistraat van Nieuw-Vossemeer,
23 februari 1803 (U 224: 1802).
- WILLEMSTAD (1.570).
Jean Heller, medicus; Duisburg, 18 juli 1786. Chirurgijn en
accoucheur.
Frédéric Birkenfelt, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch,
25 mei 1809.
- WOENSDRECHT, HOOGERHEIDE EN HINKELENOORD
(855).
Adrien Kievits, chirurgijn in Hoogerheide; 's-Hertogenbosch,
5 december 1806 (U 224: 1811).

- WOUW (2.247).
Leonard van Ackeren, medicus; Leiden, 31 mei 1780.
David Jean François de Ram, medicus; Leiden, 27 juni 1789.
J. J. Allebes, chirurgijn en accoucheur; 's-Hertogenbosch,
14 oktober 1809 (U 224: 1811).
Jean Pierre van den Elsacker, chirurgijn; 's-Hertogenbosch,
17 december 1806 (U 224: 1807).

- ZEVENBERGEN EN ZEVENBERGSCHEN HOEK (3.185).
Martinus Hermus, medicus; Leiden, 16 juni 1786.
Louis Jean Gerolt, chirurgijn en accoucheur; N. Marres en
H. J. van Mens, accoucheurs in Breda, 8 mei 1797.
Nicolaas Jansen, chirurgijn en accoucheur; „Administration médicale
de l'armée de la République batave”, 26 maart 1806.
Marijnis Cornelis de Klerck, chirurgijn (U 224: en apotheker);
municipaliteit van Stad en Lande van Zevenbergen, 10 juli 1797.
Jacques Tops, chirurgijn en accoucheur; Dordrecht, 4 juni 1805.
Sibille Nagé, vroedvrouw; municipaliteit van Stad en Lande van
Zevenbergen, 11 juni 1798.

- ZUNDERT EN WERNHOUT (3.088).
Charles Guillaume Heijlen, medicus; „Recteur (rector magnificus) de
l'Université de la Reine de Hollande”, 27 juni 1807.
Petrus Leonardus de Want, chirurgijn; 's-Hertogenbosch,
1 oktober 1809.

- ZWALUWE, HOOGE- EN LAGE (2.365).
Nicolas François van Oorscot, medicus; Leiden, 3 oktober 1798.
Jacques Corneille Silvius, officier van gezondheid (U 224: in
Klundert); Calais, 10 frimaire an III (30 november 1794).
Henri Lobberegt, chirurgijn en accoucheur; medici van Stad en Lande
van Breda, 23 oktober 1793, en „Commission de Santé départe-
mentale des Bouches de la Meuse”, 8 december 1809.

Van de op deze lijst voorkomende medici hadden er zeven hun studie in Leuven beëindigd, waarbij het laatst afgegeven diploma van 1797 da-

teert. In dat jaar werd de universiteit namelijk door het Directoire afgeschaft. Eerst in 1817 werd door koning Willem I in de plaats van de oude universiteit een Staatshogeschool gesticht.

Het valt op, dat er slechts drie officieren van gezondheid op de lijst paraisseren, nota bene in Halsteren, Roosendaal en de Zwaluwe, terwijl er normaliter garnizoenen in Breda, Bergen op Zoom, Steenberg en Willemstad lagen. Dit vindt echter zijn verklaring in het feit, dat in de Franse Tijd (van 1795 tot 1813) de bataafse en hollandse troepen steeds betrokken waren in franse oorlogen, waardoor die troepen meestal buitenslands verbleven. Dikwijls bestond het hier te lande verblijvende depot alleen uit een administrateur, die zijn bureel gemakkelijk kon verplaatsen.¹¹

Het is verder opmerkelijk, dat er slechts 13 gediplomeerde vroedvrouwen zijn, verdeeld over 11 van de 36 gemeenten, één in Alphen, Baarle, Etten, Geertruidenberg, Ginneken, Klundert, Gastel, Vossemeer en Zevenbergen, twee in Breda en Princenhage. Ook al waren er in de meeste plaatsen accoucheurs = vroedmeesters, toch zal de oorzaak van dit geringe aantal gediplomeerde vroedvrouwen wellicht gevonden moeten worden in het feit, dat de bevolking ten plattelande zo vertrouwd was met geboorte en dood, dat er altijd wel een (ongediplomeerde) buurvrouw de helpende hand kon bieden.

Recapitulerend blijkt, dat er in 29 van de 36 gemeenten - in Chaam, Dinteloord, Huijbergen, Ossendrecht, Putte, Standdaarbuiten en Teteringen (maar dat lag tegen Breda aan) was geen medische hulp aanwezig - honderd mensen zich hebben laten registreren, t.w.:

- 31 medicinae doctores,
- 3 officieren van gezondheid,
- 43 chirurgijns (en accoucheurs),
- 10 apothekers en
- 13 vroedvrouwen,

op een bevolking van 85.066 zielen.

Hoe was de situatie in de rest van Nederland? Wij beschikken te dien aanzien niet over gegevens.¹² Wel weten wij hoe deze zich in de daarop volgende honderd jaar heeft ontwikkeld vide navolgend overzicht, waarbij wij zijn uitgegaan van dezelfde 36 gemeenten.

Wij merken hierbij op dat het aantal gediplomeerde vroedvrouwen in 1873 en 1913 resp. 12 en 22 heeft bedragen.

In 1804 werd de taak voor de chirurgijns in een geneeskundige staatsregeling vastgelegd, in 1818 de taak voor de apothekers en vroedvrouwen. Een vroedmeester was een chirurgijn met een aantekening voor de verloskunde, waarbij hij grotere bevoegdheden kreeg dan de vroedvrouw. De examens werden door de Departementale (later provinciale) commissies van Toevoorzigt afgenomen.

Na 1823 worden de klinische scholen opgericht en de geneeskundig militaire school te Utrecht. Een Koninklijk Besluit van 6 januari 1823 legde de doelstelling vast „ter aankweking van heelmeeesters en vroedvrouwen”. Afgestudeerden van deze scholen kan men nog na 1865 aantreffen.

In de negentiende eeuw waren twee standen in de gezondheidszorg werkzaam: de *medicinae doctores*, die een klassieke opleiding aan de universiteit hadden genoten en heelmeeesters ten plattelande, apothekers en vroedvrouwen. De heelmeeesters ten plattelande kan men beschouwen als opvolgers van de chirurgijns uit de achttiende eeuwse gilden.

De in de lijsten opgegeven medische beroepen zijn deels nog afkomstig uit de oude gilden, deels toegelaten door de Departementale Commissies van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt, die tijdens de Bataafse Republiek werden opgericht. De *accoucheurs* (vroedmeesters) waren meestal chirurgijns met een extra kennis van kunstverlossingen.¹³

Het is niet gemakkelijk om na te gaan hoe de gezondheidszorg gedurende de Bataafse Republiek heeft gefunctioneerd. In ieder geval werd de verzorging van de plattelandsbevolking onvoldoende geacht, de bewoners stonden meer bloot aan reizende kwakzalvers en „geheimverkopers” dan de stadsbewoners. Na 1823 konden chirurgijns en vroedvrouwen opgeleid worden aan de klinische school, die in navolging van de *Ecoles de Santé* waren opgericht. Dit heeft de geneeskundige verzorging van de plattelandsbevolking wel verbeterd. In 1865 vaardigde Thorbecke de Wet op het Geneeskundig Onderwijs uit. Deze wet concentreerde de geneeskundige en pharmaceutische opleiding geheel op de universiteiten.

Gemeenten in het Arr. Breda	Bevolking op		
	1.1.1815 14	31.12.1872 15	31.12.1912 16
Alphen en Riel	1.443	1.719	2.001
Baarle-Nassau	1.705	2.196	2.574
Bergen op Zoom	5.661	9.465	16.426
Breda	8.999	14.954	27.512
Chaaam	974	1.326	1.502
Dinteloord en Prinsland	1.566	2.574	3.480
Etten en Leur	4.216	5.602	7.836
Fijnaart en Heiningen	1.738	3.055	4.008
Geertruidenberg	1.342	1.876	2.193
Gilze en Rijen	2.035	2.676	4.704
Ginneken en Bavel	2.538	3.952	7.506
Halsteren	1.555	2.667	4.385
Hoeven en St. Maartenspolder	1.285	2.280	3.198
Huijbergen	498	661	880
Klundert	1.767	3.151	4.409
Made en Drimmelen	1.147	2.787	4.534
Oosterhout	6.315	9.043	12.803
Ossendrecht	973	1.995	3.229
Oudenbosch	2.145	3.976	5.683
Oud- en Nieuw-Gastel	2.296	3.648	5.243
Princenhage	4.066	5.879	11.366
Putte	393	985	1.403
Roosendaal en Nispen	4.874	8.011	17.481
Rucphen, Sprundel en Vorensende	2.316	3.844	5.273
Rijsbergen	1.226	1.546	1.690
Standdaarbuiten	772	1.311	1.826
Steenbergen en Kruisland	4.184	6.429	8.668
Terheijden en Wagenberg	1.995	2.815	3.687
Teteringen	991	1.246	5.723
Vossemeer, Oud- en Nieuw	741	1.111	1.312
Willemstad	1.570	1.862	2.110
Woensdrecht, Hoogerheide en Hinkeloord	855	2.361	3.852
Wouw	2.247	3.297	4.500
Zevenbergen en Zevenbergschen Hoek	3.185	6.127	8.083
Zundert	3.088	3.999	5.382
Zwaluwe, Hooge- en Lage	2.365	4.121	4.681
Totaal	85.066	134.547	211.143

med. doctor chir. doctor art. obst. doctor arts off. van gez.			chirurgijn platt. heelmeeester vroedmeester			apotheker		
1811/13 17	1873 18	1913 19	1811/13	1873	1913	1811/13	1873	1913
—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	2	—	—	—	—
2	6	9	3	2	—	3	5	3
7	8	15	4	6	—	6	9	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	2	—	1	—	—	—	—
1	2	2	1	2	—	—	—	—
1	2	1	1	1	—	—	—	—
1	1	1	—	—	—	—	—	—
1	—	1	1	1	—	—	—	—
1	1	4	1	—	1	—	—	—
1	—	1	—	1	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	2	3	2	1	—	—	—	—
—	1	2	1	—	—	—	—	—
—	2	3	2	3	—	1	2	1
—	—	1	—	—	—	—	—	—
2	2	2	3	—	—	—	—	—
2	—	2	1	2	—	—	—	—
1	1	2	2	2	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	1	3	4	3	—	—	1	2
—	—	1	1	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	2	1	1	—	—	—	—
2	—	1	1	2	—	—	—	—
—	—	2	—	—	—	—	—	—
1	—	—	1	—	—	—	—	—
1	1	1	1	1	—	—	—	—
—	—	1	1	1	—	—	—	—
2	—	1	2	1	—	—	—	—
1	2	3	4	3	—	—	—	—
1	1	1	1	1	—	—	—	—
2	1	1	1	1	—	—	—	—
34	37	68	43	38	1	10	17	13

De heelmeeesters mochten blijven praktiseren, maar de klinische scholen werden opgeheven, met uitzondering van de vroedvrouwscholen. De overige opleidingen kwamen geheel op universitair niveau.²⁰

AANTEKENINGEN

- ¹ GAB, U Rechtbank Breda 5, 6 en 7, Beschikkingen in raadkamer op verzoeken 1811, 1812 en 1813.
- ² GAB, U 5.
- ³ Mr. Jan Hendrik Rombout Damisse de Roos (1773-1820), op 22 september 1810 benoemd tot maire van Breda (geïnstalleerd 23 oktober 1810), herbenoemd op 10 april 1813 (geïnstalleerd op 2 juni 1813), verliet op 22 december 1813 Breda.
- ⁴ Jan Steven Verspijck (1758-1824), kapt. inf., raad van Breda.
- ⁵ Jean Louis Trip (1750-1822), lid van de Hoge Vierschaar van Breda en lid van het Departementaal Bestuur in 's-Hertogenbosch.
- ⁶ Pierre François Rombout Jean Baptiste Peppe (1775-1826), op 5 mei 1810 tot onderprefect benoemd. Werd na zijn vertrek uit Breda auditeur-militair in Arlon. In de Bredasche Courant van 9 februari 1826 worden als voornamen genoemd: Pierre François Baptiste Rombeaut.
- ⁷ GAB, U 6.
- ⁸ Met dank aan de Heer Bibliothecaris van de GU te Amsterdam, die deze puzzel voor mij oploste.
- ⁹ Vriendelijke mededeling van de heer M. van Heumen, bibliothecaris van de Gemeentelijke Archiefdienst in 's-Hertogenbosch, die mij zeer uitvoerig over deze materie rapporteerde. Bedoelde dienst blijkt over bijzonder veel gegevens terzake te beschikken.
- ¹⁰ GAB, U 224, Régistre d'enrégistrement des titres des médecins, chirurgiens, officiers de santé et sages femmes tenu en exécution de l'article 24 de la loi du 19 ventôse an XI.
GAB, U 225, Procès verbaux d'enrégistrement des titres d'officiers de santé.
Waarschuwing aan genealogen: hoewel ik mijn uiterste best heb gedaan alles goed te lezen en over te nemen heb ik de gegevens niet gecontroleerd, daar dit niet de bedoeling is van dit artikel. Een typerend voorbeeld van de fouten die de requesteranten maakten is Heijlen, die zelf opgeeft op 27 juni 1807 te zijn gepromoveerd terwijl uit de almanac blijkt dat de promotie op de 22e heeft plaats gehad.
- ¹¹ H. Ringoir, *Vredesgarnizoenen van 1715 tot 1795 en 1815 tot 1940*. ('s-Gravenhage, 1980) 6.
- ¹² Mej. drs. F. van Anrooij van het ARA deelde mij in deze mede, dat er in het archief van de Gouverneur-Generaal Le Brun, waar de noordelijke provincies onder ressorteerden, geen besluit over dit onderwerp aanwezig is. Verder vernam ik van prof. dr. G. A. Lindeboom dat er momenteel op verschillende plaatsen door medisch-historici wordt gewerkt aan de bestudering van de medische voorzieningen van ons land in de vorige eeuw. Dit zou dus kunnen betekenen dat wellicht later de situatie in het arrondissement van Breda tijdens de Franse bezetting vergeleken kan worden met die in de rest van Nederland.

- 13 Gegevens over de stand van de geneeskundigen tijdens de Bataafse Republiek zijn mij ter beschikking gesteld door mevr. Prof. Dr. A. M. Luyendijk-Elshout te Leiden.
- 14 J. C. Ramaer, *Geschiedkundige Atlas van Nederland. Het Koninkrijk der Nederlanden (1815-1931)*. ('s-Gravenhage, 1931) 231-232.
- 15 Verslag van den toestand der Provincie Noordbrabant over 1873.
- 16 Idem, over 1913.
- 17 Zie 1 en 9.
- 18 Lijst van geneeskundigen, tandmeesters, apothekers, droogisten en vroedvrouwen in de provincie Noordbrabant, vastgesteld 1 Januarij 1873, opgemaakt door dr. Ingenhouz, Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezicht voor de provinciën Noordbrabant en Limburg. Breda, 1 Januarij 1873.
- 19 Lijst van geneeskundigen, tandmeesters, apothekers, droogisten en vroedvrouwen, gevestigd in de provincie Noordbrabant op 1 januari 1913, opgemaakt door Woltering, Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid voor de provinciën Noordbrabant, Gelderland en Limburg. 's-Hertogenbosch, 1 januari 1913.
- 20 Voor een overzicht van de opleiding van geneeskundigen in de negentiende eeuw raadplege men J. Goudsmit, *Anderhalve eeuw dokteren aan de arts. Geschiedenis van de medische opleiding in Nederland*. Amsterdam. SUA, 1978.